

Pôvodná práca

Skrátený dotazník zapamätaného rodičovského správania ako výskumný a klinický nástroj s-E.M.B.U.*

Marta Poliaková, Veronika Mojžišová, Jozef Hašto

Shortened inventory for memories of parental rearing behaviour as a research and clinical instrument s-E.M.B.U.

Súhrn

Cieľom práce je priblíženie nového dotazníka zameraného na zapamätané výchovné rodičovské správanie: s-E.M.B.U. Ide o skrátenú verziu pôvodného 81-položkového dotazníka E.M.B.U. s 15 subškálami a s dopĺňujúcimi dvomi otázkami týkajúcimi sa konzistencie a striktnosti výchovného rodičovského správania. s-E.M.B.U. pozostáva z 23 otázok zoskupených do 3 subškál – Odmietanie, Emočná vrelosť a Hyperprotektívita. Na otázky sa odpovedá zvlášť pre otca a zvlášť pre matku na 4-bodovej Likertovej škále. Uvádžame naše predbežné klinické skúsenosti a príloha obsahuje slovenský preklad s-E.M.B.U. spolu so skórovacím kľúčom.

Kľúčové slová: E.M.B.U., zapamätané rodičovské správanie, s-E.M.B.U., odmietanie, emočná vrelosť, hyperprotektívita.

Summary

The aim of this article is to outline a new inventory which is focused on memories of parental rearing behavior: s-E.M.B.U. It is a shortened version of original 81-items inventory with 15 subscales and additional two questions referring to consistency and strictness of parental rearing behavior. S-E.M.B.U. consists of 23 questions grouped in 3 subscales – Rejection, Emotional warmth and Overprotection. The questions are answered on the four-step Likert scale separately for father and separately for mother. We present our preliminary clinical experiences and Appendix contains slovak translation of s-E.M.B.U. with scoring key.

Key words: E.M.B.U., memories of parental rearing behavior, s-E.M.B.U., rejection, emotional warmth, overprotection.

*E.M.B.U. je švédsky akronym pre *Egna Minnen Beträffande Uppfostran* (My memories of upbringing; Moje spomienky, ako ma vychovali).

Psychiatrická klinika FN, Trenčín a ERGOMED, s.r.o., Košice
Adresa: Mgr. Marta Poliaková, Psychiatrická klinika FN, Legionárska 28, 911 71 Trenčín; e-mail: hasto@asist.sk
Mgr. Veronika Mojžišová, ERGOMED s.r.o., Trieda SNP 48/a, 040 11, Košice; e-mail: mojzisova@asist.sk
h.doc. MUDr. Jozef Hašto, PhD., Psychiatrická klinika FN, Legionárska 28, 911 71 Trenčín; e-mail: hasto@nsptn.sk

Úvod

Cieľom práce je priblížiť skrátenú verziu dotazníka zameraného na zapamätané rodičovské správanie (s-E.M.B.U.) a jeho výskumný a klinický potenciál. Poznatok, že skúsenosť s blízkymi vzťahovými osobami má popri genetických dispozíciách významný vplyv na formovanie osobnosti a uplatňuje sa aj v genéze mnohých psychických a psychosomatických porúch sa už dávno stal súčasťou kvalitných psychiatrických učebníc (pozri napr. E. a M. Bleuler, 1998). Bleuler (1998) v širšom vymedzení hovorí o vplyve životnej skúsenosti (Lebenserfahrung). Tento poznatok je bežnou súčasťou, „vedľajším nálezom“, aj množstva dôkladných gene-

tických štúdií, aj tých, ktoré skúmajú konkordanciu a diskordanciu jednovaječných a dvojvaječných dvojčiat (napr. Kendler a Eaves, 2005; McGuffin et al., 2005). Vzťahová životná skúsenosť má zrejme formatívny vplyv na neurobiologické regulácie (pozri napr. Hašto, 2005) a na etablovanie individuálneho vzorca používaných obranných mechanizmov (Kaščáková, 2007). V bežnej klinickej praxi je (alebo má byť) súčasťou skúmania životnej, vzťahovej skúsenosti biografická anamnéza napr. v poňatí A. Dührssenovej (1998), ktorá majstrovsky oboznamuje psychiatrov a psychoterapeutov ako pritom postupovať a čo si všímať. Predsa ale mapovanie skúseností s rodičmi nie je také jednoduché, ako sa môže na prvý pohľad zdať. Nazdávame sa, že poznatky týkajúce sa významu vzťahovej väzby a pripútavacieho správania (Bowlby) pre zdravý alebo abnormný vývin jedinca (v prehľade pozri napr. Hašto, 2006) si vyžadujú precizovanie našich zručností v tejto oblasti. Viac informácií o zapamätanom rodičovskom správaní nám môže umožniť cielenejšie utvárať náš terapeutický vzťah s pacientom, aby sa napr. v terapeutickom prístupe mohla dostatočne rozvinúť korigujúca emočná skúsenosť (pozri napr. Kratochvíl, 2006; Schlegel, 2007). Okrem klinického využitia skráteného E.M.B.U. môže tento pozoruhodný dotazník inšpirovať aj k výskumným štúdiám. Ponúkame preto pomerne podrobnú informáciu o s-E.M.B.U., ktorá môže uľahčiť jeho využitie, či už pre účely klinicko-terapeutické alebo výskumné.

Výskumy zamerané na skúsenosti z raného detstva dospelých psychiatrických pacientov sa v minulosti sústredili hlavne na prítomnosť rodičovskej deprivácie. Tá bola chápaná v zmysle straty alebo separácie od rodičov z dôvodu úmrtia, rozchodu alebo rozvodu v rozličných vekových štádiách. Jacobson a kol. v 1975 (in Perris et al., 1980) rozšírili chápanie „deprivácie v detstve“, ktorú definovali ako „nedostatok, stratu alebo absenciu emočného nasycovania v opornom vzťahu pred adolescenciou“ a podčiarkli, že takéto deprivácia môže závisieť buď od reálnej straty jedného alebo oboch rodičov, alebo od deprivujúcich komunikačných, výchovných a edukačných praktík zo strany rodičov.

Rozsiahle výskumy výchovných praktík v detstve a vzťahu rodič-dieťa svedčia o ich dôležitosti ako determinantov osobnostných charakteristík a dispozícií pre neskoršie duševné poruchy.

Na získanie informácií o výchovných skúsenostiach tak bolo vyvinutých niekoľko prostriedkov, z ktorých jedným z najpoužívanejších je *Dotazník detských vyjadrení o rodičovskom správaní (CRPBI)* od Schaefera (1969; in Perris et al., 1980), ktorý spolu so svojou skupinou identifikoval tri koncepčné dimenzie: akceptácia vs. odmietanie, psychologická autonómia vs. psychologická kontrola a pevná kontrola vs. voľná kontrola. Akceptácia bola definovaná pozitívnym hodnotením, zdieľaním (sharing), vyjadrovaním náklonnosti, emočnej podpory a rovnakým/rovnoprávnym zaobchádzaním (equalitarian treatment) (Parker, Tupling, Brown; 1979). Druhý pól bol definovaný ignorovaním, zanedbávaním a odmietaním. Aj druhý faktor bol bipolárny, psychologická autonómia verus psychologická kontrola. Druhý pól definovali položky o intruzívnosti, rodičovských príka-

zoch a kontrolovaní prostredníctvom viny, ktoré predpokladajú nepriame, psychologické metódy kontroly dieťaťa, ktoré mu neumožňujú vyvíjať sa ako individuom. Tretím faktorom bola pevná kontrola verus voľná kontrola, ktorý odrážal, do akého stupňa stanovili rodičia pravidlá a hranice. Tento dotazník bol najprv použitý na americkú populáciu. V medzinárodných aplikáciách sa dokázali veľmi podobné výsledky ako u Američanov. V neskoršom výskume Cross (1969; in Perris et al., 1980) verifikoval prítomnosť rovnakých troch hlavných faktorov od Schaefera na inej rozsiahlej vzorke ľudí.

Na základe dotazníka E. S. Schaefera a jeho neskoršej revízie S. a E. Schludermannových zostavili Z. Matějček a P. Řičan (1983) *Dotazník rodičovského správania a postojov pre adolescentov (ADOR)*, ktorý sa používa aj na Slovensku.

Perris et al. (1980) sa vo svojom výskume pacientov trpiacich depresívnymi syndrómami inšpirovali výskumami Raskina a spol., ktorí zistili, že depresívni pacienti vnímali väčšiu emočnú depriváciu počas adolescence ako porovnávaná skupina zdravých jedincov, a Jacobsona a spol., ktorí našli vzťah medzi deprivujúcimi výchovnými postupmi a depresiou v dospelosti. Na základe týchto zistení sa rozhodli zahrnúť do svojho výskumu aj skúmanie spomienok na výchovné praktiky rodičov. Na začiatku použili definíciu navrhnutú Jacobsonom ako vodidlo pre semištruktúrované rozhovory s pacientmi na zistenie prežívania výchovy v detstve. Avšak uznali, že bude potrebné používať štandardizovaný dotazník zameraný na retrospektívne hodnotenie vnímaného a zapamätaného rodičovského výchovného správania, aby boli informácie od všetkých pacientov vo výskume zhromažďované podobným, štruktúrovaným spôsobom.

Z tohto dôvodu sa rozhodli vytvoriť nový dotazník, ktorý dodržiava koncepty od predošlých autorov a zároveň odráža zvyky týkajúce sa praktík vo Švédsku.

Do dotazníka zahrnuli všetkých 10 kvalít výchovných praktík, ktoré definoval Jacobson, ale aj ďalšie kvality, ktoré postrehli u druhých autorov (napr. najobľúbenejší zo súrodencov, stimulácia, vyvolávanie viny). Na koniec dotazníka zaradili dve ďalšie otázky: jedna sa zaoberá stupňom konzistencie (zásadovosť, zhodnosť, dôslednosť) správania rodičov a druhá tým, akí prísni boli rodičia v ich výchovnom správaní.

Predchádzajúce podobné dotazníky boli komponované z otázok, na ktoré sa odpovedalo „áno“ alebo „nie“, čo implikovalo veľký počet otázok (v CRPBI od Schaefera je ich 192). Keďže cieľom Perrisa et al. (1980) bolo použiť E.M.B.U. u depresívnych pacientov v rozsiahlom výskumnom projekte, v ktorom sa používalo viacero iných dotazníkov a metód, rozhodli sa zredukovať počet otázok pomocou zvýšenia počtu alternatív odpovedí do štyroch nasledujúcich škál:

Nikdy sa to neobjavilo.

Mohlo sa to objaviť, ale bolo to výnimočne.

Objavovalo sa to celkom často (opakovane).

Vždy to tak bolo.

Tabuľka 1. Priemerné skóre a rozdiely medzi otcami a matkami v jednotlivých subškálach.

Subškály správania	Otcovia		Matky		Rozdiely		P
	x	s	x	s	x	s	
Hrubé, zle zaobchádzajúce	7,85	0,15	7,76	0,13	0,09	0,15	n.s.
Deprivujúce	8,55	0,18	8,76	0,16	-0,24	0,14	n.s.
Trestajúce	8,28	0,22	7,69	0,19	0,59	0,20	<0,05
Zahanbujúce	7,32	0,20	7,89	0,19	-0,57	0,21	<0,05
Odmietajúce	11,11	0,21	11,78	0,18	-0,66	0,19	<0,05
Hyperprotektívne	10,70	0,19	11,70	0,16	-0,99	0,20	<0,05
Nadmerne zaangažované	9,28	0,24	11,15	0,24	-1,87	0,26	<0,05
Tolerantné	11,40	0,20	11,91	0,15	-0,51	0,19	<0,05
Citlivé	12,26	0,30	13,80	0,26	-1,55	0,27	<0,05
Orientované na správanie	11,03	0,28	11,47	0,26	-0,44	0,24	n.s.
Vyvolávajúce vinu	7,84	0,20	9,11	0,23	-1,27	0,23	<0,05
Stimulujúce	12,27	0,31	12,99	0,28	-0,72	0,27	<0,05
Uprednostňujúce súrodencia	5,93	0,21	6,27	0,22	-0,34	0,15	<0,05
Uprednostňujúce subjekt	6,11	0,22	6,30	0,22	-0,19	0,17	n.s.
Nešpecifikované	20,01	0,37	21,47	0,33	-1,47	0,36	<0,05

Perris et al.: Development of a new inventory for assessing memories of parental rearing behaviour. Acta psychiatr. Scand., 1980, 61, 256-274

Taktiež sa rozhodli, že konečná verzia by mala umožniť odpovedať na správanie matky aj otca, na rozdiel od predchádzajúcich dotazníkov, ktoré boli rozdelené do dvoch samostatných foriem pre otca a pre matku.

Konštrukcia subškál

Každý z autorov Perrisovho tímu prispel súborom otázok pre každú plánovanú subškálu. Väčšina otázok bola inšpirovaná už dostupnými dotazníkmi. Po zhromaždení všetkých otázok urobili prvý skrining na elimináciu duplikátov a na zhodu v konečnej formulácii. Týmto spôsobom zostalo 100 otázok. Tieto boli použité v pilotnej štúdií v semištruktúrovaných rozhovoroch s depresívnymi pacientmi. Výsledkom boli ďalšie úpravy a vylúčenie niektorých otázok, ktoré sa zdali byť nevhodné. Takto sa vytvorila finálna forma E.M.B.U., zlo-

žená z 81 otázok zoskupených do 15 subškál (pozri tab. 1) a z dvoch doplnkových otázok zameraných na prísnosť rodičovského správania a jeho konzistenciu (zásadovosť, dôslednosť, zhodnosť).

Aplikácia u zdravých jedincov

Perris et al. (1980) najskôr otestovali E.M.B.U. na zdravej populácii. Vzorku tvorilo 152 subjektov: 73 mladých vojakov, 57 študentov medicíny, 15 študentov poradenstva pri voľbe povolania, zostávajúci boli z personálu oddelenia. Z toho bolo 108 mužov a 44 žien.

E.M.B.U. môže byť administrovaný buď formou samostatne vyplňovaného dotazníka, alebo formou štruktúrovaného dotazníka. Môže sa administrovať aj v malých skupinách.

Štatistická analýza

Vzhľadom na malú vzorku subjektov Perris et al. (1980) neanalyzovali mužov a ženy oddelene. Na štatistickú analýzu využili štandardné programy počítačového centra Umel University, ktorá zahŕňala:

- rozloženie početnosti (frequency distribution) skóre každej položky vypočítaného zvlášť pre otcov a matky a neskoršieho vypočítania rozdielu medzi skóre pridelenom otcom a matkám;
- analýzu hlavných komponentov celého dotazníka na zistenie, či sa hypotetické subškály vyskytujú aj v skutočnosti;
- rozloženie početnosti skóre subškál u oboch rodičov a analýzu rozdielu medzi nimi;
- analýzu vnútornej konzistencie (pomocou priemerných korelačných koeficientov a Spearmanovho koeficientu korelácie) každej subškály;
- analýzu hlavných komponentov skóre 15 subškál na zistenie, či by bolo možné identifikovať tri hlavné faktory identifikované inými autormi v predchádzajúcich štúdiách aj pomocou E.M.B.U.

Analýza položiek

Rozloženie početnosti skóre oboch rodičov každej jednej položky ukázalo v polovici prípadov podobné priemerné hodnoty. V druhej polovici sa však ukázali signifikantné rozdiely medzi skóre prideleným otcom a matkám. Všeobecne je možné povedať, že otcovia vyššie skórovali v položkách týkajúcich sa *prísnosti, trestania a nízkej úrovne zaangažovanosti*, kým matky vyššie skórovali v položkách týkajúcich sa *zaangažovanosti a náklonnosti*.

Následne na všetky položky Perris et al. (1980) použili analýzu hlavných komponentov Varimaxovou rotáciou. Limity stanovené vytiahnutým počtom základných komponentov boli dané posledným komponentom s hodnotou jedna alebo väčšou. Týmto spôsobom získali 24 komponentov pre otcov a 23 pre matky. Dôkladné preskúmanie prvých 10 základných faktorov (zahŕňajúcich zhruba 60 % celkového rozdielu otcov a matiek) ukázalo, že komponenty získané priemerom faktorovej analýzy sa zhodovali pomerne úzko s predpokladanými subškálami.

Dodatočné otázky

Z nálezov Perris et al. (1980) možno odvodiť dodatočné otázky. Zhruba 70 % respondentov zo súboru 152 „zdravých“ jedincov vnímalo výchovné správanie otcov ako konzistentné, 14 % ho považovalo za „rigidné“ a len 4 % za nekonzistentné. Zodpovedajúce čísla pre matky sú 72 %, 5 % a 7 %. Podľa prísnosti boli čísla pre otcov a pre matky opäť podobné – 59 %, resp. 71 %, pričom matky boli považované za nie tak prísne. Čo sa týka otcov, Perris et al. zistili vysoko signifikantnú pozitívnu koreláciu ($r = 0,43$; $p < 0,001$)

medzi konzistenciou a prísnosťou. Podobná, ale nižšia korelácia ($r = 0,27$; $p < 0,001$) sa vyskytla u matiek. Väčšinou sa v týchto premenných medzi otcami a matkami neobjavili žiadne signifikantné rozdiely.

Analýza subškál

Stručne uvádzame výsledky analýzy subškál autorského tímu vedeného Perrisom (1980).

Rozdelenie početnosti. V tabuľke 1 je rozdelenie početnosti priemerného skóre, ktoré dosiahli otcovia a matky v 15 subškálach, a priemerných rozdielov medzi rodičmi. Výsledky tejto analýzy zdôrazňujú závery jednotlivých položiek a ukazujú, že matky skórovali signifikantne vyššie vo väčšine subškál a najmä v subškálach „hyperprotektivita“, „nadmerná zaangažovanosť“, „náklonnosť“ a správanie „vyvolávajúce vinu“.

Vnútorná konzistencia. Na testovanie vnútornej konzistencie každej subškály sa počítali priemerné korelačné koeficienty a Spearmanov korelačný koeficient. Medzi rozdielnymi subškálami je vysoký výskyt signifikantnej vnútornej korelácie, okrem čísla 15, „nešpecifické“, ktorá ako sa očakávalo, sa ukázala byť veľmi heterogénna.

Korelácia medzi subškálami. Priemerné korelačné koeficienty medzi každou subškálou sa vypočítali aj pre otcov, aj pre matky. Niektoré zo subškál vysoko korelujú s inými subškálami, napr. „vyvolávanie viny“ a „zahanbovanie“, kým iné nie, napr. „trestanie“ a „náklonnosť“.

Analýza hlavných komponentov subškál. Analýza hlavných komponentov subškál bola prevedená pomocou celkového skóre 15 subškál. Aj v tomto prípade boli limity stanovené vytiahnutým počtom základných komponentov dané posledným komponentom s hodnotou jedna alebo väčšou. Tak boli získané tri základné komponenty pre otcov (tvoriace 68,6 % celkového rozdielu) a štyri pre matky, ktoré sú pre oboch rodičov (sú 2x) dosť podobné.

Výsledky

Na základe zvolených štatistických metód Perris et al. (1980) extrahovali 4 faktory. *Prvý faktor* zahŕňa správanie kontrolujúce, na výkon orientované a vyvolávajúce vinu. *Druhý bipolárny faktor* je podľa nich najbližšie k Scheaferovej dimenzii akceptácia vs. odmietanie. Na jednom póle sa týka tolerantného, stimulujúceho správania a náklonnosti, kým na druhom deprivácie lásky a odmietania. *Tretí faktor* je na prvý pohľad úplne nejasný, keďže obe premenné majú vysoké pozitívne zaťaženie. Podľa Perrisa et al. (1980) by sa to logicky dalo očakávať zo spôsobu, akým boli tieto otázky formulované, a to, že buď bol preferovaný subjekt, alebo súrodenec, nie však obaja súčasne. Dôkladné preskúmanie priemerných hodnôt subškály 13 a 14 a skóre jednotlivých položiek však svedčí pre to, že sú podobné a relatívne nízke. Interpretujú to teda tak, že vysoké pozitívne zaťaženie oboch premenných v tom istom faktore odráža fakt, že respondenti nevnímali svojich rodičov ako uprednostňujúcich buď ich sa-

motných, alebo ich súrodencov, a preto volili priemerné skóre pre oba súbory otázok. Z toho plynie vysoká pozitívna korelácia. Premenná „hyperprotektivita“ sa vyskytla ako samostatný faktor zahŕňajúci len správanie matiek, nie otcov.

Výsledky tejto štúdie sa zdajú byť v zhode s kultúrnymi stereotypmi v tom zmysle, že matky boli hodnotené ako viac angažované, citlivé a hyperprotektívne, zatiaľ čo otcovia boli hodnotení ako viac vzdialení, menej citliví a viac priamo kontrolujúci. Matky však boli vnímané tiež ako kontrolujúce, ale v menej zjavnej forme: cez „vyvolávanie viny“ a „zahanbovanie“. Podľa Perrisa et al. (1980) je toto zistenie v súlade s výsledkami Droppelmana a Schaefera a Raskina, ktorí rovnako zistili, že matky zdravých subjektov aj matky pacientov používali viac než otcovia nepriame spôsoby kontroly a najmä „kontrolu cez pocity viny“.

Rizikom použitia iba jednej formy pre skórovanie správania oboch rodičov namiesto použitia separátnych foriem pre matku a otca bolo, že respondenti by mohli dávať veľmi podobné skóre pre oboch rodičov. Výsledky získané touto štúdiou však tento predpoklad nepotvrdzujú. V zvolenej forme (zvlášť odpovede pre otcov a zvlášť pre matky) respondenti nielenže vedeli rozlíšiť výchovné správanie otca a matky, ale vyplňanie odlišných odpovedí pre matku a pre otca do jedného dotazníka podporovalo citlivejšie rozlíšenie odpovedí (Perris et al., 1980).

Perris et al. (1980) nerobili separátne výpočty vzhľadom na pohlavie respondentov. Na základe predchádzajúcich informácií v literatúre (Droppelman a Schaefer, 1963; Cross, 1969; citované podľa Perris et al., 1980) zistili dôležité vzťahy medzi pohlavím rodiča a pohlavím respondenta, separátna analýza podľa pohlavia respondentov by mohla byť cieľom budúcich výskumov.

s-E.M.B.U.

Keďže celý dotazník E.M.B.U. obsahuje 81 položiek a odpovedá sa na ne dvakrát (počet odpovedí sa zvýši na 162) môže jeho vyplnenie na pacientov pôsobiť stresujúco, najmä ak je výchovné správanie rodičov etiologickým faktorom ich ochorenia. Na základe toho bola Arrindellom et al. (1999) vyvinutá skrátaná verzia s-E.M.B.U. (z angl. short-E.M.B.U.) pre dospelých v časovo limitovaných podmienkach. Ich snahou bolo vytvoriť reliabilnú a validnú skrátenu formu E.M.B.U., ktorú by bolo možné využiť v rôznych krajinách a za účelom medzinárodného porovnávania. Preto bolo nutné vybrať nielen tie položky, ktoré sú v súlade s obsahom, ale aj tie, ktoré sa ukázali byť v predchádzajúcich psychometrických analýzach ako adekvátne v rámci relatívne veľkého počtu národov.

Použitím údajov zozbieraných medzi probandmi z Talianska, Maďarska, Guatemaly a Grécka sa štúdia zamerala: (a) na výber súboru položiek pre krátky E.M.B.U. založenom na obsahu položiek a na predchádzajúcich psychometrických analýzach, (b) vyšetrenie faktorovej validity a reliability s-E.M.B.U., pričom berie do úvahy faktorovú štruktúru skoršej verzie E.M.B.U., (c) zabezpečenie údajov konštruktivej validity uvedením do vzťahu výsledné faktorovo odvodené

dimenzie s-E.M.B.U. k Eysenckovým dimenziám osobnosti, orientácie sexuálnej roly a sebaúcty.

Skrátenu formu E.M.B.U. vyplňali študenti v 11 krajinách v Austrálii a Ázii Európe a Južnej Amerike v rámci medzinárodnej štúdie zameranej na osobnosť a hodnotenie individuálnych strachov (Arrindell et al., 1999). Aby sa z hľadiska geografickej lokalizácie a veľkosti štúdie maximalizovala pestrosť, vyžadovalo sa, ak to bolo možné, aby boli do štúdie zaradení študenti z univerzít z rôznych regiónov jednotlivých krajín a zapísaní v jednej zo štyroch hlavných vedeckých oblastí: prírodné vedy (fyzika, chémia, počítačové vedy, matematika), humanitné vedy (história, literatúra, právo, filozofia), biologické vedy (lekárska biológia, stomatológia, medicína) a sociálne vedy (ekonómia, sociológia, sociálna a fyzikálna geografia, psychológia). Kvôli priestorovým obmedzeniam výsledky opisujú dáta získané od študentov z Grécka (n = 469), Guatemaly (n = 490), Maďarska (n = 410) a Talianska (1073), v celkovom počte 2442 študentov.

Nástroje merania

Na výber položiek pre krátku formu Arrindell et al. (1999) použili dve kritériá. Na základe prvého museli byť položky vybrané spomedzi tých, ktoré najviac sýtili faktory Odmietanie, Emočná vrelosť alebo Hyperprotektivita, ktoré boli identifikované v dlhej verzii E.M.B.U. ako nevariujúce vo veľkom počte národov (14), a ak sú vyňaté z ich teoreticky relevantných škál, nevyplýva z nich výrazná redukcia vnútornej konzistencie. Použitie tohto kritéria viedlo k odstráneniu faktorov Uprednostňovanie osoby (favoring subject), ktoré sa v niektorých krajinách ukázali ako nestabilné a/alebo nereliabilné.

Na základe druhého kritéria bol výber položiek urobený takým spôsobom, aby vyústil ku škále skúšajúcej rôzne elementy odrážané prostredníctvom špecifického konštruktúru a zároveň aby tieto elementy pôsobili v smere vnútornej konzistencie (t.j. šírka pásma versus spoľahlivosť, presnosť výstupu v rozmere reliability). Za relevantné elementy sa pokladali pre *Odmietanie* – trestanie, zahanbovanie, uprednostňovanie súrodencov pred probandom, odmietnutie cez kritiku, odmietnutie probanda ako individua a urážanie; pre *Emočnú vrelosť* – láskyplnosť, podnecovanie a chválenie; pre *Hyperprotektivitu* – obavy a úzkosť o probandovu bezpečnosť, intruzívnosť, hyperangažovanosť. Pri sledovaní týchto kritérií bolo vybraných 7, 6 a 10 položiek pre Odmietanie, Emočnú vrelosť a Hyperprotektivitu, čím sa pôvodná 81 položková forma skrátala na 23 položkovú.

Štatistická analýza s-E.M.B.U.

Na overenie existencie troch hypotetických faktorov výchovného správania rodičov Arrindell et al. (1999) použili potvrdzujúcu analýzu metódou mnohopočetnej skupiny. Tá veľmi úzko súvisí s rotáciou váhy komponentov, aby sa zlepšila kongruencia a krížová validizácia váhy komponentov. Na identifikovanie skreslených položiek použili biseriálnu korelá-

ciu položiek. Na zistenie rozdielov medzi dvomi koreláciami zahŕňajúcimi tri premenné v jednej vzorke zvolili Humphreysom vyvinutú metódu, ktorá berie do úvahy asociáciu medzi dvomi rozličnými premennými, ktoré sú korelované s podobnou tretou premennou.

Výsledky a diskusia

Deskriptívna štatistika, ktorú urobili Arrindell et al. (1999), ukázala, že z analýz uvedených vyššie sa nevynoril žiadny „problémový faktor“. Ukázalo sa, že všetky položky, o ktorých sa predpokladalo, že najviac budú sýtiť faktory Odmietanie alebo Emočná vrelosť, ich sýtia a navyiac to robia veľmi vhodným spôsobom. V prípadoch, keď položka vysoko sýtala viac ako jeden faktor, sýtala viac teoreticky relevantný faktor ako nehomologický náprotivok.

Všeobecné vzorce korelácií medzi faktormi dlhej verzie E.M.B.U. boli nasledujúce: a) štatisticky signifikantné a značne negatívne r medzi škálou Odmietanie a Emočná vrelosť, b) štatisticky signifikantné a pozitívne asociácie medzi Odmietaním a Hyperprotektivitou a c) štatisticky nevýznamná a zanedbateľne nízka asociácia medzi Emočnou vrelosťou a Hyperprotektivitou.

Reliabilita a analýza skreslených položiek. Len jedna položka (č. 9) korelovala na rôznej významnosti so škálou Hyperprotektivita. Táto istá položka neprešla analýzou invariance, mala slabé sýtenie svojho teoreticky relevantného faktora. V niektorých prípadoch sa nesignifikantne spájala s Hyperprotektivitou, takže bola vyradená zo subskál Hyperprotektivita. Ďalšie analýzy sa preto zamerali na škálu Hyperprotektivita bez tejto položky. Koefficienty vnútornej konzistencie (Cronbachovej α) mali vo všetkých škálach vysokú významnosť ($\geq 0,72$). Medzipoložkový priemer, ako nástroj homogenity, mal taktiež prijateľnú významnosť. Táto analýza reliability oprávnila využitie skórovacieho kľúča (tab. 2), ktorý sa veľmi jemne odchýlil od pôvodnej kompozície subskál len v jednom, a to vyradením položky č. 9.

Ďalším dôkazom konštruktivej validity je skutočnosť, že subjekty, ktoré *opisovali svojich rodičov ako milujúcich*, samých seba tiež opisovali ako menej neurotických (dobře prispôbených), majúcich *pozitívnejší koncept seba a ako extravertovanejších, ochotnejších a starostlivejších* (svedomitejších) v porovnaní so subjektmi, ktoré opisovali svojich rodičov ako nemilujúcich.

Ďalšie nálezy a predbežné závery

Na základe psychometrických zistení na pozadí štyroch národov je podľa Arrindella et al. (1999) možné 23-položkový s-E.M.B.U. odporučiť ako funkčný ekvivalent predchádzajúceho 81-položkového E.M.B.U. Škály Odmietanie, Emočná vrelosť a Hyperprotektivita skrátenej verzie E.M.B.U. sú reliabilné a validné a zhodné faktory sa vo vzorke rôznych národov nelíšia.

Tabuľka 2. Skórovací kľúč s-E.M.B.U.

		Počet položiek
Odmietanie	1, 4, 7, 13, 15, 16, 21	7
Emočná vrelosť	2, 6, 12, 14, 19, 23	6
Hyperprotektivita	3, 5, 8, 10, 11, 17*, 18, 20, 22	9
*Prepólované skórovanie 1-4, 2-3, 3-2, 4-1		
Arrindell et al.: The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. <i>Personality and Individual Differences</i> , 1999, 27, 613-628		

Arrindell et al. (2001) neskôr preskúmali psychometrické kvality s-E.M.B.U. v kontexte ďalších dvoch národov – vo východnom Nemecku a Švédsku v snahe o rozšírenie jeho medzinárodnej užitočnosti. Vzorku tvorilo 791 študentov, 370 z východného Nemecka a 421 zo Švédska. Dobrovoľníci boli vyberaní tak, aby sa maximalizovala rozmanitosť súboru v zmysle geografickej lokalizácie a hlavného zamerania štúdie.

Položky, ktoré mali sýtiť faktory Odmietanie a Emočná vrelosť pre otcov aj matky, tak robili dosť adekvátnym spôsobom aj vo vzorke nemeckých a švédskych študentov. Rovnako položka č. 9 vysoko sýtala faktor Hyperprotektivita u nemeckých študentov (aj pre otcov, aj pre matky) a u otcov švédskych študentov, ale vôbec nie u ich matiek. Preto bola vyňatá z ďalších analýz škály Hyperprotektivita. Z 276 sýtiacich faktorov len 3 nevyhovovali predpokladom, čo je opäť vynikajúce zistenie, ktoré je silnou známkou faktorovej nemenlivosti/validity s-E.M.B.U. Potvrdila sa aj faktorová sila medzi vzorkami národov, ktorá poskytuje ďalší dôkaz medzinárodnej faktorovej nemenlivosti s-E.M.B.U.

Podľa Arrindella et al. (2001) mala vnútorná konzistencia koefficientov reliability (Cronbachovej α) vysokú významnosť (najmenej 0,70), rovnako aj medzipoložkové r (pohybujúce sa od 0,22 do 0,54), ako ukazovateľ homogenity.

Výsledky tak potvrdzujú predchádzajúce zistenia, že škály Odmietanie, Emočná vrelosť a Hyperprotektivita 23-položkového E.M.B.U. sú reliabilné a validné a zhodujúce sa faktory a sú so vzorkami národov nemenné.

Inšpirácie z s-E.M.B.U. pre fokusovanie biografickej anamnézy a výskumné použitie

Ako sme sa už zmienili v úvode článku, jednotlivé položky zo skráteného dotazníka E.M.B.U. môžeme zakomponovať aj do klinického interview za účelom precizovania a prehĺbenia

Tabuľka 3. Možnosti využitia položiek s-E.M.B.U. (s príslušným preformulovaním na otázky) pri fokusovaní „bežnej“ biografickej anamnézy na vnímané a zapamätané správanie rodičov.

Odmietanie	1. Stávalo sa, že moji rodičia sa tvárili mrzuto alebo nahnevane bez toho, aby mi povedali dôvod 4. Stávalo sa, že ma moji rodičia trestali telesne viac, ako som si zaslúžil(-a) 7. Moji rodičia ma kritizovali a hovorili mi v prítomnosti iných, aký(-á) som lenivý(-á) a neužitočný(-á) 13. Správali sa ku mne ako k „čiernej ovci“ rodiny alebo ako k „obetnému baránkovi“ 15. Cítil(-a) som, že moji rodičia mali môjho brata(-ov) a/alebo sestru(-y) radšej ako mňa 16. Moji rodičia ma často zahanbovali 21. Moji rodičia by ma tvrdo potrestali aj za maličkosti
Hyperprotektivita	3. Stávalo sa, že som si želal(-a), aby sa moji rodičia menej starali o to, čo som robil(-a) 5. Keď som prišiel(-a) domov, musel(-a) som rodičom vysvetľovať, čo som robil(-a) 8. Stávalo sa, že mi rodičia zakázali niečo, čo mali iné deti dovolené, pretože sa báli, že sa mi môže niečo stať 10. Moji rodičia sa tvárili smutne alebo mi iným spôsobom dávali najavo, že som sa správal(-a) zle, takže som sa potom skutočne cítil(-a) previnilo 11. Myslím si, že moji rodičia sa prehnane obávali o to, aby sa mi niečo nestalo 17. Mohol(-a) som chodiť, kam som chcel(-a) bez toho, aby sa do toho moji rodičia príliš starali 18. Mal(-a) som pocit, že moji rodičia zasahovali do všetkého, čo som robil(-a) 20. Moji rodičia mi rázne vymedzovali, čo smiem robiť a čo nie, a potom na tom prísne trvali 22. Moji rodičia chceli rozhodovať o tom, ako by som mal(-a) byť oblečený(-á) alebo ako by som mal(-a) vyzerat
Emočná vrelosť	2. Moji rodičia ma chválili 6. Myslím si, že sa moji rodičia snažili urobiť moje dospievanie podnetným, zaujímavým a poučným (napr. tak, že mi dávali dobré knihy, zariadili pre mňa tábory, zobrali ma do krúžkov) 12. Keď sa mi nedarilo, cítil(-a) som, že sa ma moji rodičia snažili upokojiť a povzbudiť 14. Moji rodičia mi dávali slovne a gestami najavo, že ma majú radi 19. Medzi mnou a mojimi rodičmi som cítil(-a) nehu a vrelosť 23. Cítil(-a) som, že na mňa boli moji rodičia hrdí, keď sa mi niečo podarilo
Vysvetlivky: Vodidlá pre „kvantifikáciu“: nie nikdy; áno, ale málokedy; áno často; áno väčšinou	

nia biografickej anamnézy. Zvlášť užitočné sa nám to javí, ak plánujeme psychoterapeutickú liečbu. Spolu s pozorovaním neverbálneho a scénického správania pacienta pri prvom interview (Argelander, 1998) tak získame cenné informácie o prenosových pohotovostiach alebo o „vnútorných pracovných modeloch“ (v terminológii teórie vzťahovej väzby).

Jedna z autoriek tohto článku (V.M.) sa vo svojej atestačnej práci v špecializačnom odbore Klinická psychológia venovala téme: „Problematika vzťahovej väzby u dospelých psychiatrických pacientov s depresívnymi a úzkostnými poruchami“. Súčasťou práce bolo porovnanie dospelých psychiatrických pacientov s depresívnymi a úzkostnými poruchami a kontrolnej skupiny v zapamätanom rodičovskom výchovnom správaní. Použila skrátenu verziu E.M.B.U. Kontrolná skupina pozostávala z dospelých probandov, ktorí sa aktuálne zúčastňovali celkovej zdravotnej preventívnej pre-

hliadky, zatiaľ vo svojom živote nevyhľadali psychiatrickú ani psychologickú pomoc a ktorých screeningové psychologické vyšetrenie (intelektové schopnosti, afektivita a osobnosť) boli v norme.

Autorka (V.M.) zistila, že medzi pacientmi s depresívnymi a úzkostnými poruchami a kontrolnou skupinou existujú signifikantné rozdiely vo vnímaní Hyperprotektivity u otca a tiež vnímaní hyperprotektivity u matky.

Pacienti s depresívnymi a úzkostnými poruchami vnímali svoje matky ako viac hyperprotektívne v porovnaní s kontrolnou skupinou. Tento rozdiel sa pohybuje na strednej úrovni signifikancie ($F = 0,004$, sig. = $0,005^{**}$, $p < 0,01$). Pacienti s depresívnymi a úzkostnými poruchami vnímali svojich otcov ako viac hyperprotektívnych v porovnaní s kontrolnou skupinou. Tento rozdiel sa pohybuje na najvyššej úrovni signifikancie ($F = 0,136$, sig. = $0,000^{***}$, $p < 0,001$).

V ostatných škálach (Odmietanie a Emočná vrelosť) sa rozdiely nepreukázali ako signifikantné.

Podobný výsledok zaznamenal vo svojej štúdiu Parkes (in Hašto, 2005). Zameral sa na neendogénne depresie a zistil špecifický štýl rodičovského správania, ktorý sa dá považovať za rizikový faktor pre vznik depresii: matka, prípadne otec, boli hyperprotektívni – silne kontrolujúci, zasahujúci, nedovoľujúci rozvinúť vlastnú autonómiu dieťaťu, v kombinácii s nižšou emočnou vrelosťou.

Pri použití skrátenej verzie E.M.B.U. uvádza autorka (V.M.) vo svojej práci ako podnetný moment otázku medzi pohlavných rozdielov. Literatúra informuje o tom, že sa zistili dôležité vzťahy medzi pohlavím rodiča a pohlavím respondentu pri spätnom hodnotení rodičovského správania (C. Perris a spol., 1980), neskôr boli tieto zistenia spochybnené. Napriek tomu, že v autorkinom prieskume ide o skutočne malý počet probandov, rozhodla sa urobiť porovnanie mužov (N=25) a žien (N=39) v ich vnímaní Emočnej vrelosti, Odmietania a Hyperprotektivity u matky a otca.

Zistila, že medzi mužmi a ženami existujú signifikantné rozdiely jedine vo vnímaní Hyperprotektivity u matky. Ženy hodnotili svoje matky ako viac hyperprotektívne, muži hodnotili svoje matky ako menej hyperprotektívne. Tento rozdiel sa pohybuje na najnižšej úrovni signifikancie ($F = 3,171$, sig. = 0,04*, $p < 0,05$).

Praktický problém, s ktorým sa autorka (V.M.) stretala pri administrácii dotazníka bolo, že väčšie množstvo probandov bolo zvädzaných k identickému hodnoteniu matky a otca v jednotlivých položkách, keďže dotazník má jednu formu skórovania odpovedí pre matku aj pre otca (Mojžišová, 2006). Ako už bolo spomenuté v tomto článku skôr, o tomto riziku uvažoval aj Perris so svojím výskumným tímom. Avšak výsledky získané ich štúdiou tento predpoklad nepotvrdzujú. V Perrisom et al. (1980) zvolenej forme (zvlášť odpovede pre otcov a zvlášť pre matky) respondenti nielenže vedeli rozlíšiť výchovné správanie otca a matky, ale vyplňanie odlišných odpovedí pre matku a pre otca do jedného dotazníka podporovalo citlivejšie rozlíšenie odpovedí. Viac v súlade so zisteniami Perrisa et al. sú aj naše (M. P. a J. H.), zatiaľ skromnejšie skúsenosti s s-E.M.B.U., pričom naše administrovanie sa dialo viac v kontexte klinicko-terapeutickom. Pacienti boli v rámci precizovania ich biografickej anamnézy schopní dobre odlišiť výchovné správanie matky a výchovné správanie otca.

Záver

Dúfame, že naše priblíženie s-E.M.B.U., teda skrátenej verzie *Dotazníka zapamätaného rodičovského správania* a naše skromné predbežné skúsenosti s ním podnetia ďalších kolegov/kolegyne k/do klinickému a/alebo výskumnému použitiu. V prílohe uvádzame slovenský preklad s-E.M.B.U. spolu so skórovacím kľúčom.

Literatúra

Argelander, H.: Prvé interview v psychoterapii. Vydavateľstvo F, Trenčín, 1998.

Arrindell, W.A. et al.: The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. *Personality and Individual Differences*, 1999, 27, s. 613-628.

Arrindell, W.A. et al.: The short-EMBU in East Germany and Sweden: A cross-national factorial validity extension. *Scandinavian Journal of Psychology*, 2001, 42, s. 157-160.

Bleuler, E., Bleuler, M.: Učebnica psychiatrie. Vybrané kapitoly. Vydavateľstvo F, Trenčín, 1998.

Daudert, E.: Die Reflective Self Functioning Scale. In: Strauss, Buchheim, Kächele (Hrsg.), *Klinische Bindungsforschung*. Schattauer, Stuttgart, 2002.

Dührssen, A.: Biografická anamnéza z hlbinné-psychiatrického aspektu. Vydavateľstvo F, Trenčín, 1998.

Hašto, J.: Vzťahová väzba, pripútavacie správanie a psychiatria - psychoterapia. *Psychiatrie*, 2006, 10, č. 1, s. 36-40.

Hašto, J.: Vzťahová väzba. Ku koreňom lásky a úzkosti. Vydavateľstvo F, Trenčín, 2005.

Kaščáková, N.: Obranné mechanizmy z psychologického, etologického a evolučne-biologického aspektu. Vydavateľstvo F, Trenčín 2007.

Kendler, K.S., Eaves, L.J.: Psychiatric Genetics. American Psychiatric Publishing, Washington, 2005.

Kratochvíl, S.: Základy psychoterapie. Portál, Praha, 2006.

Matějček, Z., Říčan, P.: ADOR (Dotazník rodičovského správania a postojev pre adolescentov). Psychodiagnostické a didaktické testy, n. p. Bratislava, 1983.

McGuffin, P., Owen, M.J., Gottesman, J.J.: Psychiatric Genetics & genomics. Oxford University Press, New York, 2005.

Mojžišová, V.: Problematika vzťahovej väzby u dospelých psychiatrických pacientov s depresívnymi a úzkostnými poruchami. Atestačná práca v špecializačnom odbore Klinická psychológia, Bratislava, 2006.

Parker, G., Tupling, H., Brown, L.B.: A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 1979, 52, s. 1-10.

Perris C., Jacobson, L., Lindström, H., von Knorring, L., Perris, H.: Development of a new inventory for assessing memories of parental rearing behaviour. *Acta Psychiat. Scand.*, 61, 1980, s. 265-274.

Do redakcie došlo 23.7.2007.

Príloha

s-E.M.B.U.¹ – Dotazník (skrátaná, 23-položková verzia)

Pred tým, než vyplníte tento dotazník, pozorne si prečítajte nasledujúce inštrukcie.

Hoci je ťažké si presne spomenúť, ako sa k nám rodičia správali, keď sme boli deťmi, každý z nás má určité spomienky na to, akým spôsobom nás vychovávali. Pri vyplňaní tohto dotazníka je dôležité, aby ste sa pokúsili rozpamätať sa na správanie Vašich rodičov k Vám, ako ste ho prežívali Vy. Pri každej otázke si môžete vybrať odpoveď z viacerých možností. Zakrúžkujte tú možnosť, ktorá zodpovedá správaniu sa Vašej matky a otca voči Vám.

Dbajte na to, aby ste odpovedali na všetky otázky. Uvedomujeme si, že na určité otázky nemôžete odpovedať, ak nemáte sestru(-y) alebo brata(-ov). V takom prípade nechajte tieto otázky nezodpovedané.

Pri každej otázke zakrúžkujte tú možnosť, ktorá zodpovedá správaniu sa Vašej matky a otca voči Vám. Pozorne si prečítajte každú otázku a zvážte, ktorá možnosť platí pre Vás. Zvlášť odpovedajte v prípade otca a zvlášť v prípade matky. Toto je príklad, ako by ste mali vyplňať tento dotazník.

		Nie nikdy	Áno, ale málokedy	Áno často	Áno väčšinou
Moji rodičia ma bili	O M	1 1	2 2	3 3	4 4
Moji rodičia ma chválili	O M	1 1	2 2	3 3	4 4

V dotazníku O = otec, M = matka

Podľa Arrindell W. A., Sanavio E., Aguilar G., Sica C., Hatzichristou Ch., Eisemann M., Recinos L. A., Gaszner P., Peter M., Battagliese G., Kallai J., van der Ende J. (1999): The development of a short form of the EMBU1: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. *Personality and Individual Differences*, 27, 613-628.

Preložené so súhlasom Dr. Martina Raimunda Eismanna. Preklad: Hašto J., Suško J., Poliaková M., Vojtová H., Švančarová O., Havlíková V., Praznovská L., 2005.

¹E.M.B.U. je švédsky akronym pre Eгна Minnen Beträffande Uppfostran (My memories of upbringing; Moje spomienky, ako ma vychovávali); s – znamená shortend, teda skrátaná verzia **E.M.B.U. – Dotazník**

Pohlavie: muž žena

Vek:

Býval(-a) som s oboma rodičmi do rokov.

Môj otec má rokov
(zomrel, keď som mal(-a) rokov).

Moja matka má rokov
(zomrela, keď som mal(-a) rokov).

Moji rodičia sa rozišli, keď som mal(-a) rokov.

Žil(-a) som s od mojich rokov.

Mám bratov a sestier.

Mám starších bratov a starších sestier.

Skórovací kľúč s-E.M.B.U.

		Počet položiek
Odmietanie	1, 4, 7, 13, 15, 16, 21	7
Emočná vrelosť	2, 6, 12, 14, 19, 23	6
Hyperprotektivita	3, 5, 8, 10, 11, 17*, 18, 20, 22	9
*Prepólované skórovanie 1-4, 2-3, 3-2, 4-1		
Arrindell et al.: The development of a short form of the EMBU: Its appraisal with students in Greece, Guatemala, Hungary and Italy. <i>Personality and Individual Differences</i> , 1999, 27, 613-628		

Dotazník E.M.B.U. – otázky

		Nie nikdy	Áno, ale málokedy	Áno často	Áno väčšinou	
1. Stávalo sa, že moji rodičia sa tvárili mrzuto alebo nahnevane bez toho, aby mi povedali dôvod	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
2. Moji rodičia ma chválili	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
3. Stávalo sa, že som si želal(-a), aby sa moji rodičia menej starali o to, čo som robil(-a)	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
4. Stávalo sa, že ma moji rodičia trestali telesne viac, ako som si zaslúžil(-a)	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
5. Keď som prišiel(-a) domov, musel(-a) som rodičom vysvetlovať, čo som robil(-a)	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
6. Myslím si, že sa moji rodičia snažili urobiť moje dospievanie podnetným, zaujímavým a poučným (napr. tak, že mi dávali dobré knihy, zariadili pre mňa tábory, zobrali ma do krúžkov)	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
7. Moji rodičia ma kritizovali a hovorili mi v prítomnosti iných, aký(-á) som lenivý(-á) a neužitočný(-á)	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
8. Stávalo sa, že mi rodičia zakázali niečo, čo mali iné deti dovolené, pretože sa báli, že sa mi môže niečo stať	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
9. Moji rodičia sa ma snažili pobádať, aby som sa stal(-a) najlepším(-ou)	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
10. Moji rodičia sa tvárili smutne alebo mi iným spôsobom dávali najavo, že som sa správal(-a) zle, takže som sa potom skutočne cítil(-a) previnilo	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
11. Myslím si, že moji rodičia sa prehnane obávali o to, aby sa mi niečo nestalo	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
12. Keď sa mi nedarilo, cítil(-a) som, že sa ma moji rodičia snažili upokojiť a povzbudiť	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
13. Správali sa ku mne ako k „čiernej ovci“ rodiny alebo ako k „obetnému baránkovi“	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
14. Moji rodičia mi dávali slovné a gestami najavo, že ma majú radi	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
15. Cítil(-a) som, že moji rodičia mali môjho brata(-ov) a/alebo sestru(-y) radšej ako mňa	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
16. Moji rodičia ma často zahanbovali	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
17. Mohol(-a) som chodiť, kam som chcel(-a) bez toho, aby sa do toho moji rodičia príliš starali	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
18. Mal(-a) som pocit, že moji rodičia zasahovali do všetkého, čo som robil(-a)	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
19. Medzi mnou a mojimi rodičmi som cítil(-a) nehu a vrelosť	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
20. Moji rodičia mi rázne vymedzovali, čo smiem robiť a čo nie, a potom na tom prísne trvali	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
21. Moji rodičia by ma tvrdo potrestali aj za maličkosti	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
22. Moji rodičia chceli rozhodovať o tom, ako by som mal(-a) byť oblečený(-á) alebo ako by som mal(-a) vyzerať	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]
23. Cítil(-a) som, že na mňa boli moji rodičia hrdí, keď sa mi niečo podarilo	O	1	2	3	4	[]
	M	1	2	3	4	[]